

Dr hab., prof. UO Eugenia Karcz-Taranowicz

Opole, dn. 5 września 2023 r.

Instytut Nauk Pedagogicznych

Uniwersytet Opolski

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Michaliny Hładun

pt. *Sztuka recyklingu w szkole.*

Orientacje nauczycieli wobec nieantropocentrycznego statusu rzeczy w edukacji

przygotowanej pod kierunkiem naukowym

Profesor dr hab. Marii Mendel

Recenzja została przygotowana na wniosek Rady Dyscypliny Pedagogika Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 12 lipca 2023 roku zgodnie z wymaganiami stawianymi tego typu ocenom na podstawie Ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2020 poz. 85 z późn. zm.).

***

Tło dysertacji

Dynamiczny rozwój światowej gospodarki, wzrost liczby ludności i niekontrolowana eksploatacja zasobów naturalnych w XX wieku przyczyniły się do postępującej degradacji środowiska przyrodniczego (Metzger i in., 2008; Płachciak, 2011) oraz wyniszczenia powszechnie dostępnych odnawialnych zasobów przyrody stając się sygnałem do wprowadzania zmian. Jednak debata na temat ekorozwoju miała swój początek już w latach 60-tych XX w., kiedy ukazał się tzw. Raport U’Thanta „Człowiek i jego środowisko”. W raporcie tym po raz pierwszy przedstawiono dane wskazujące na degradację środowiska naturalnego i niekorzystne konsekwencje jego zanieczyszczeń. Aktualnie w dorobku różnych dyscyplin naukowych podejmuje się temat koncepcji rozwoju zrównoważonego, trwałego lub ekorozwoju w odniesieniu do środowiska przyrodniczego, ekonomicznego i kulturowego,

określanego przez Borysa (Borys, 2011) jako ład zintegrowany. Problematyka zrównoważonego rozwoju znajduje się w centrum uwagi współczesnego świata, a interdyscyplinarne, a nie stricte biologiczno-przyrodnicze podejście pozwala poznać dogłębnie jego potrzeby.

Kryzys ekologiczny to stan degradacji środowiska naturalnego, jego zasobów, przejawiający się zatruciem gleby, wody, powietrza. Człowiek jako gatunek eksploatuje Ziemię w stopniu o wiele większym, niż to jest konieczne. Ludzie produkują i kupują za dużo w stosunku do potrzeb i szybko pozbywają się rzeczy, nie dlatego, że stały się niezdadne do dalszego użytku, ale że stały się zbędne. Hiperkonsumpcja jest istotnym czynnikiem rozwoju gospodarczego i rosnącego komfortu życia, a jednocześnie – źródłem kryzysu ekologicznego. W tym kontekście istotna staje się edukacja ekologiczna. W polskim systemie edukacyjnym jest ona zawarta w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej. Ich analiza (Kozłowska, 2021, s. 145) wskazuje, że szkolna ekologia oderwana jest od życia, zakorzeniona w tradycyjnej „biologicznej” ekologii, z elementami tradycyjnej ochrony środowiska, powierzchowna, pozbawiona społecznego i filozoficznego kontekstu, nienawiązująca do toczącej się obecnie w świecie dyskusji o stosunku człowieka do środowiska.

Dlatego też pozytywnie oceniam dobór tematyki i koncepcję dysertacji doktorskiej mgr Michaliny Hładun. Temat pracy jest interesujący i nowatorski, tym bardziej, że w polskiej literaturze naukowej fenomen upcyklingu jest rzadko podejmowany, a wartości wynikające z praktykowania sztuki recyklingu są niedoceniane przez społeczeństwo. Z pełnym przekonaniem mogę uznać problematykę podjętą przez mgr M. Hładun jako znaczącą poznawczo, ze względu na adekwatność – bowiem praca wpisuje się w nowe, mało rozpoznane kwestie; użyteczność – odsłania sztukę recyklingu w szkole; nowatorstwo – podjęty temat nie jest opracowany i badania mają, w mojej skromnej opinii, charakter pionierski, czego dowodem jest brak opracowań o takim charakterze. Podjęta w dysertacji tematyka jest zatem znacząca w kontekście edukacji szkolnej dzieci i młodzieży oraz przygotowania w tym zakresie nauczycieli.

Przedstawiona do recenzji dysertacja doktorska magister Michaliny Hładun to projekt interdyscyplinarnej. Doktorantka podjęła w nim problematykę upcyklingu, próbując dociec orientacji nauczycieli wobec nieantropocentrycznego statusu rzeczy w edukacji oraz praktyk w obszarze sztuki recyklingu (s. 74).

Struktura i formalny aspekt pracy

Rozprawa doktorska mgr Michaliny Hładun składa się z części teoretycznej oraz empirycznej, poprzedzonej prawidłowo skonstruowanym rozdziałem metodologicznym. Jest to klasyczny układ prac naukowych stosowany w dyscyplinie pedagogika. Dysertacja liczy 312 stron. Część teoretyczną stanowią trzy rozdziały będące tłem prowadzonych analiz. Następnie zaprezentowane zostały metodologiczne podstawy badań własnych oraz trzy rozdziały zawierające analizę wyników badań wraz z ich interpretacją. Całość uzupełniona jest o zakończenie, zestawienie bibliograficzne (s. 293 – 303) liczące łącznie 124 pozycje, spis tabel, fotografii, schematów oraz streszczenie pracy w języku polskim i angielskim.

Dokonując formalnej oceny pracy stwierdzam, że jej struktura jest spójna i logiczna, a tytuły rozdziałów odpowiadają problematyce zawartej w tytule rozprawy. Jest ona napisana w sposób komunikatywny, kompetentnie, z wykorzystaniem głównie literatury polskiej. Konstrukcja wywodu Doktorantki jest generalnie przejrzysta, a przytaczane tezy poparte są rzeczową argumentacją. Tekst rozprawy ma charakter interdyscyplinarny, zawierający systematyczną rekonstrukcję jasno określonego pola problemowego. Pewne zastrzeżenia można mieć do logiki narracji. Niektóre akapity (np. s. 33) wydają się być luźno powiązаныmi wątkami. Nie jest także w pełni uzasadnione zamieszczenie w rozdziale drugim podrozdziału pt. „Własne doświadczenia upcyklingowe”. Również w rozdziale czwartym podrozdział odnoszący się do paradygmatu badawczego korzystniej było zamieścić jako podrozdział pierwszy.

Zebrana literatura przedmiotu jest adekwatnie dobrana do problematyki badań i została wykorzystana w stopniu dobrym.

Formalna strona pracy nie budzi większych zastrzeżeń. Zasadniczo zachowana jest poprawność pracy pod względem językowym, stylistycznym, edycyjnym, chociaż praca nie jest całkowicie wolna od uchybień. Występują między innymi: błędy interpunkcyjne, techniczne (cytat np. „prowadzenia działalności wspierającej przegrodę” winno być przyrodę s. 281), nieprawidłowo naniesiona została także w pracy numeracja stron.

Ocena merytoryczna pracy

We Wstępie (s. 9 – 12) Autorka krótko zarysowuje obszar badań i bardzo ogólnie problematykę. Wskazuje na potrzebę dopełnienia wiedzy w interesującym ją temacie, stwierdza, że „praca ma interwencyjny oraz alarmujący charakter (...), a jej główna myśl rozwijana jest wokół sztuki recyklingu” (s. 9). Wstęp ma charakter syntetycznego wprowadzenia w treść pracy i w układ jej kolejnych rozdziałów.

Część teoretyczna zawiera trzy rozdziały (s. 13 – 67), w których przedmiotem rozważań Doktorantka uczyniła teoretyczne aspekty edukacyjnej myśli nieantropocentrycznej z uwzględnieniem charakterystyki ontologicznego statusu rzeczy (s. 13 – 29). W podrozdziale opisującym zagadnienie trwania życia rzeczy (s. 22 – 29), w jego tytule Doktorantka wskazuje, że przedmiotem analizy będą szanse i zagrożenia, to jednak z lektury tekstu wynika, że zdecydowanie uwaga była skierowana na zagrożenia związane zwłaszcza z oddziaływaniem tworzyw sztucznych na środowisko naturalne. W części teoretycznej dokonano także wyczerpującej charakterystyki pojęcia upcykling na podstawie dostępnej literatury przedmiotu, którą Autorka wzbogaciła o własne doświadczenia w tym zakresie. Podjęta została ponadto refleksja nad upcyklingiem czyniąc to na tle założeń widmowej ontologii Jacquesa Derridy, stanowiącej główną perspektywę teoretyczną dysertacji (s. 38 – 45). Przybliżona została koncepcja zrównoważonego rozwoju i idee istotne z perspektywy troski o środowisko naturalne. W teoretycznym ujęciu zaprezentowana została przez Doktorantkę teoria orientacji Marka Ziółkowskiego jako perspektywa projektu empirycznego (s. 65 – 67).

Podsumowując ocenę części teoretycznej, podkreślenia wymaga trafność wyboru koncepcji, jej interdyscyplinarne osadzenie na styku pedagogiki (pedagogiki rzeczy, pedeutologii), filozofii, socjologii oraz doboru literatury naukowej, a także swobodne posługiwanie się nią dla uargumentowania wybranej koncepcji badawczej oraz konsekwencja wyjaśniania zjawisk.

Rozdział metodologiczny, zatytułowany *Podstawy metodologiczne* (s. 69 – 91) posiada kompletną strukturę i dobrze opisuje koncepcję badań własnych. Treść tego rozdziału wskazuje, że Doktorantka posiada wiedzę i kompetencje w zakresie metodologii badań oraz umiejętności w planowaniu i realizacji projektu badawczego. Problem główny badań zawarty został w pytaniu: Jakie są orientacje nauczycieli wobec nieantropocentrycznego statusu rzeczy w edukacji? Adekwatnie do pytania głównego zostały do wyłonione problemy szczegółowe. Prawidłowo opisana została strategia badawcza wraz z metodą badania przez sztukę z wykorzystaniem takich technik, jak: obserwacja uczestnicząca, analiza dokumentów, wywiad grupowy, wywiad indywidualny.

Przyjęta koncepcja badawcza z zastosowaniem badania przez sztukę jest rzadko podejmowana na gruncie badań edukacyjnych, chociaż postulowana jest jako nowy ruch w obszarze badań jakościowych (Denzin, 1997, s. 258). W kontekście niniejszej dysertacji otwarcie się na sztukę w znacznym stopniu wzbogaca metodologiczny warsztat pedagoga w zakresie badań jakościowych.

Ponadto w rozdziale metodologicznym Doktorantka wyczerpująco scharakteryzowała etapy własnego postępowania badawczego, opisując przebieg warsztatów, wywiadu grupowego i wywiadu indywidualnego z nauczycielkami. Istotnym elementem rozdziału jest także charakterystyka grupy (11 nauczycielek) objętej badaniem. W charakterystyce uwzględniono takie dane, jak: wiek, miejsce zamieszkania, wyuczony zawód, nauczany przedmiot, staż pracy w szkole (s. 90). Tak zaproponowany, w miarę szczegółowy opis badanych jednostek, jest istotny w badaniach jakościowych.

W ostatecznej ocenie metodologicznych założeń projektu badawczego magister Michaliny Hładun stwierdzam, iż są one spójne i czytelne, a sam projekt został prawidłowo skonstruowany i przeprowadzony, co umożliwiło Doktorantce osiągnięcie założonych celów oraz uzyskanie wyczerpujących odpowiedzi na postawione pytania badawcze.

Część empiryczna recenzowanej dysertacji zawarta jest w rozdziałach piątym, szóstym i siódmym (s. 93 – 284). Badania w ramach rozprawy doktorskiej zostały zrealizowane w paradygmacie interpretatywnym. W wyniku badań Doktorantka zgromadziła bardzo obszerny i interesujący materiał badawczy dotyczący orientacji nauczycieli wobec nieantropocentrycznego statusu rzeczy w edukacji oraz praktyk w obszarze recyklingu, mających miejsce w środowisku szkolnym. Analiza jakościowa dotyczyła identyfikacji szczegółowej orientacji nauczycieli wobec nieantropocentrycznego statusu rzeczy w edukacji, dokonano rozpoznania elementów orientacji badanych nauczycielek, zgodnie z teorią orientacji Marka Ziółkowskiego, opisaną w rozdziale trzecim niniejszej dysertacji, w obrębie czterech kategorii: wartości, wiedzy, oceny i dyspozycji do zachowań. Rozpoznanie orientacji badanych osób dokonano z ukierunkowaniem na praktykę sztuki recyklingu, jej zastosowanie w szkole podczas prowadzenia zajęć lekcyjnych, opiekuńczo-wychowawczych czy pozalekcyjnych.

Analizy prowadzone przez Doktorantkę w części empirycznej dysertacji są zgodne ze szczegółowymi problemami badawczymi. Pozytywnie oceniam dokonaną analizę narracji wywiadów jako formy podsumowania w postaci tabelarycznej (tabela 3, 4, 5, 6). Zaproponowana forma przedstawienia orientacji badanych nauczycielek umożliwiła porównanie ich wypowiedzi, a jednocześnie była podstawą dalszego wnioskowania. W dalszej kolejności swych analiz Doktorantka koncentruje uwagę na perspektywach nieantropocentrycznej edukacji z udziałem widmujących rzeczy, co czyni na podstawie narracji nauczycielek oraz interpretacji ich wypowiedzi. W konsekwencji tak zgromadzonego materiału mgr M. Hładun wyróżniła pozytywne i negatywne aspekty sztuki recyklingu, poszerzając tym samym nie tylko wiedzę praktyczną, ale też teoretyczną w tym zakresie.

Część empiryczną uznaję za najcenniejszą w rozprawie doktorskiej. Niewątpliwym jej walorem jest dobre ukazanie obszarów problemowych, co czyni ją niezwykle spójną i świadczy o dobrym zrozumieniu przez Autorkę podjętej problematyki badawczej.

W Zakończeniu (s. 285 – 292) Autorka podsumowuje wyniki badań własnych z odniesieniem do szczegółowych problemów badawczych, co czyni rzeczowo i syntetycznie. W charakterystyce nieantropocentrycznego statusu rzeczy w edukacji wyróżniono pięć zasadniczych orientacji: *proupcyklingową, antyupcyklingową, refleksyjną, ekologię w szkole oraz spójność edukacyjną*. Oceniając orientacje nauczycieli wobec praktyk ekologicznych, w tym recyklingu, uczyniono to w zakresie czterech orientacji – wiedzy, wartości, oceny, dyspozycji do zachowań. Wskazując na walory edukacyjne sztuki recyklingu oraz możliwości jej zastosowania w szkole wskazano na dwie orientacje: *pozytywny obraz sztuki recyklingu oraz bliższe poznanie upcyklingu*.

Doktorantka przedstawia również rekomendacje dla praktyki pedagogicznej, część z nich wydaje się oczywista, jak popularyzacja edukacji ekologicznej, czy też szeroko zakrojone działania na rzecz środowiska naturalnego (s. 291). Alternatywą, bądź też propozycją do przemyślenia dla Doktorantki jest przygotowanie projektu edukacyjnego (np. dla szkół podstawowych) upowszechniającego sztukę recyklingu.

***

Wniosek końcowy

Biorąc pod uwagę oryginalność problematyki, znajomość wiedzy teoretycznej, a także umiejętności Doktorantki w zakresie prowadzenia badań, w ostatecznej konkluzji stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Michaliny Hładun pt. „Sztuka recyklingu w szkole. Orientacje nauczycieli wobec nieantropocentrycznego statusu rzeczy w edukacji” odpowiada warunkom określonym w art. 13 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003 nr 65 poz. 595 z późn. zm.) zarówno pod względem merytorycznym, jak i formalnym. Wnioskuje zatem do Rady Dyscypliny Pedagogika Uniwersytetu Gdańskiego o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Eugenia Karacz-Taranowicz